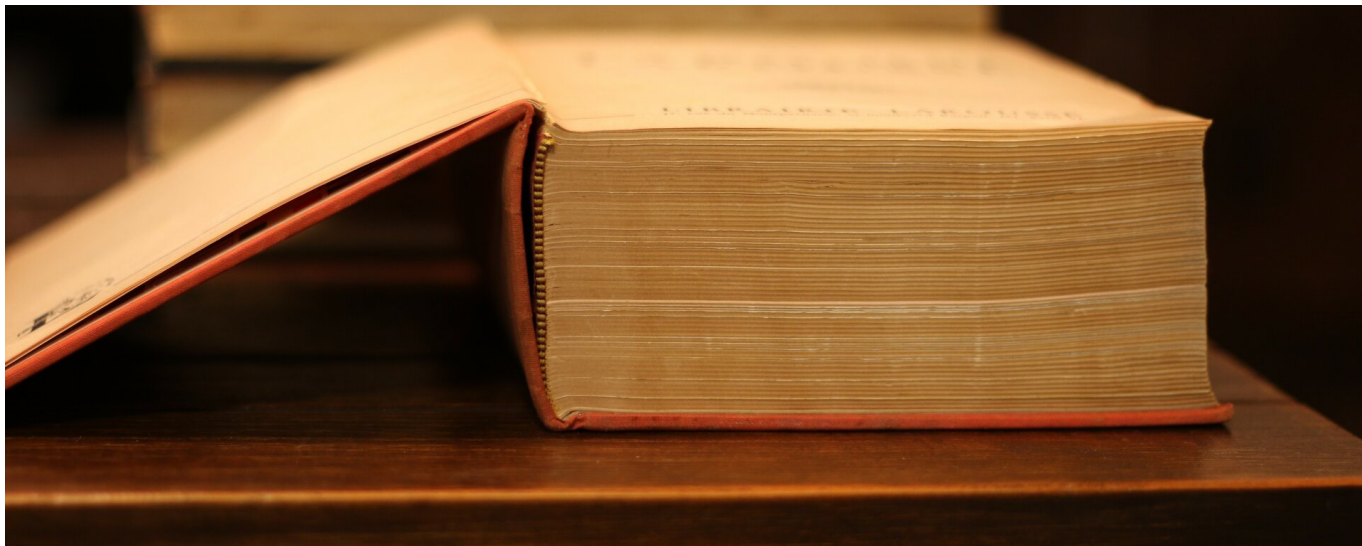

Definicja realna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Garby*, [w:] Leszek Kołakowski, *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych*, Warszawa 1963.
- Źródło: Zygmunt Ziembiński, *Logika praktyczna*.
- Źródło: Zygmunt Ziembiński, *Logika praktyczna*, s. 50–51.

Definicja realna

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Zygmunt Ziembiński we *Wstępie do Logiki praktycznej* pisze: *Aby sprawnie myśleć, trzeba przede wszystkim umieć jasno i jednoznacznie formułować swe myśli w słowach, zdawać sobie sprawę z tego, w jaki sposób wypowiedzi służą do opisywania świata, wyrażania naszych przeżyć, sugerowania innym określonego postępowania.* Definiowanie to jedno z podstawowych narzędzi budowania ludzkiej wiedzy o świecie. Jest podstawą wyodrębniania zjawisk i klasyfikowania ich. Choć zazwyczaj przystępujemy do definiowania z intencją odzwierciedlenia obiektywnego charakteru definiowanych zjawisk, jest to proces obarczony licznymi niebezpieczeństwami. Odpowiedzialne porządkowanie wiedzy dokonuje się zarówno dzięki dobrej znajomości narzędzi do tego służących, jak też świadomości ich ograniczeń. Przyjrzyjmy się definicjom realnym, z których korzystamy każdego dnia.

Twoje cele

- Odróżnisz definicję realną od nominalnej.
- Scharakteryzujesz definicję klasyczną (genetyczną, naturalną i finalną) oraz podasz jej przykłady.
- Odróżnisz definicję równościową wyraźną od definicji wyraźnej przez wyliczenie.
- Wskażesz warunki poprawności definicji realnej.
- Rozpoznasz błędne definicje.

Problematyka definiowania należy do semantyki.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Definicje realne

Podstawowy podział definicji to podział na definicje realne i nominalne. Pierwszy rodzaj ma charakter przedmiotowy, czyli dotyczy charakterystyki przedmiotów (zjawisk).

Przykład: *Inżynier to specjalista mający wyższe wykształcenie w określonej dziedzinie wiedzy technicznej.*

Drugi przykład dotyczy definicji nominalnej, czyli dostarczającej informacji o znaczeniu słowa lub słów poprzez podanie wyrażenia równoznacznego.

Przykład: *Wyraz „żrebak” znaczy „młode zwierzę z rodziny koniowatych”.*

Definicja realna to zdanie zawierające charakterystykę pewnego przedmiotu (zjawiska), przy czym tę charakterystykę można przypisać tylko temu przedmiotowi (zjawisku). Innymi słowy – dobrze sformułowaną definicją realną nie może być zdanie, które opisuje również inne przedmioty (zjawiska) niż te, które są definiowane. Ponadto od dobrze sformułowanej definicji realnej oczekuje się, by zawierała informacje o najważniejszych cechach definiowanego przedmiotu (zjawiska). Tak rozumiana definicja stanowi najwięźlejsze kompendium wiedzy o danym przedmiocie (zjawisku). Jest odpowiedzią na pytanie: *Co to jest ...?* lub *Kto to jest ...?*

Definicje realne powstają w oparciu o założenie, że w świecie występują przedmioty (zjawiska) tego samego rodzaju, czyli ze względu na pewne cechy bardzo do siebie

podobne.

((Zygmunt Ziemiński

Logika praktyczna

Inaczej bowiem, nie wiedząc, dla jakich przedmiotów definicja ma podawać wspólną charakterystykę, nie moglibyśmy orzekać, czy jest to definicja trafna, czy nietrafna. Jeśli dwóch uczonych podaje niezgodne definicje realne państwa, nie zdając sobie sprawy z tego, że każdy z nich ma odmienne poglądy co do tego, czy jakieś szczególne organizacje społeczeństwa zaliczać do klasy państw, to spór o definicję realną państwa zamienia się niepostrzeżenie w spór o rozumienie słowa „państwo”.

Źródło: Zygmunt Ziemiński, *Logika praktyczna*, s. 50–51.

Łatwość, z jaką definiowanie realne przechodzi w formułowanie definicji nominalnych, ukazuje, że porządkowanie świata stanowi zarazem sposób na narzucanie mu określonych znaczeń – jakkolwiek w starożytności celem formułowania definicji było odzwierciedlanie poznawanej rzeczywistości.

Definicja klasyczna

Definicja klasyczna jest to definicja realna budowana w oparciu o cechy definiowanego przedmiotu. Wyraz lub wyrażenie definiowane nazywamy definiendum, natomiast wyrażenie definiujące nazywamy definiensem. Autorem formuły klasycznej definicji jest Arystoteles, który wyraził w niej to, co postrzegał jako istotne dla człowieka:

Definiendum: *człowiek*

Łącznik: *jest to* lub *to*

Definiens: *zwierzę rozumne*

Definiens wskazuje na najbliższy rodzaj, *genus proximum*, (zwierzę) i różnicę gatunkową – *differentia specifica* (rozumność).

Wzór definicji klasycznej: X jest to G, mające cechę D.

Ponieważ definicja realna, w tym klasyczna, odwołuje się do cech danego przedmiotu (zjawiska), to wiąże się to z koniecznością wyodrębnienia określonych cech w [bytach](#). Odróżnia się trzy kategorie cech: konstytutywne, konsekwentne i akcydentalne. Cechy konstytutywne, czyli istotne, to takie, które uważa się za cechy konieczne do uznania, że

dane zjawisko jest właśnie tym a nie innym zjawiskiem. Jako cechę konstytutywną kwadratu uznaje się posiadanie 4 boków, ryb – życie w wodzie.

Cechy konsekwentne to takie, które drogą rozumowania można wyprowadzić z konstytutywnych. W przypadku kwadratu cechy konstytutywne pozwalają ustalić cechy jego dalszej właściwości, np. że ma przekątne przecinające się pod kątem prostym. Jednak w zależności od tego, na co stawiamy akcent w badaniu przedmiotu (zjawiska), cechy konstytutywne mogą zostać uznane za konsekwentne i na odwrót, skoro dają się z siebie nawzajem wyprowadzać.

Mniej problemów rodzi trzeci rodzaj cech: akcydentalne. Są to cechy przypadkowe, niewpływające na istotę przedmiotu (zjawiska): bez tych cech jest on nadal tym przedmiotem, a nie innym. Kwadrat pozostaje kwadratem niezależnie od tego, czy jest namalowany czarnym, czy zielonym kolorem. Cechą akcydentalną talerza jest to, czy jest metalowy, czy ceramiczny. Poprawna definicja powinna wskazywać wyłącznie cechy konstytutywne.

Rodzaje definicji klasycznej: naturalna, finalna, genetyczna

Definicja klasyczna może przyjąć trzy postaci: naturalną, finalną i genetyczną, w zależności od tego, do czego odnosi się różnica gatunkowa.

Klasyczna definicja naturalna jako różnicę gatunkową wymienia cechy charakteryzujące obiekt definiowany.

Przykład: *Spazmy jest to gwałtowny płacz połączony z łkaniem.* Klasyczna definicja genetyczna jako różnicę gatunkową podaje pochodzenie, powody lub przyczyny przedmiotu (zjawiska).

Przykład: *Paraliż jest to utrata zdolności ruchowej mięśni spowodowana uszkodzeniem układu nerwowego.*

Klasyczna definicja finalna jako różnicę gatunkową podaje cel lub przeznaczenie danego przedmiotu (zjawiska).

Przykład: *Tron jest to siedzisko, najczęściej o kształcie krzesła, służące monarsze w oficjalnych sytuacjach.*

Przytoczone powyżej przykłady to definicje równościowe wyraźne, w których definiens jest tożsamy z definiendum.

Definicja równościowa charakteryzuje się tym, że posiada spójnik, który bezpośrednio łączy wyrażenie definiowane ze wyrażeniem definiującym, np: botanik **jest to** biolog zajmująca się roślinami.

Definicja wyraźna zawsze zawiera przykład definiowanego wyrażenia, np: kwadrat to **prostokąt równoboczny**.

Możliwe są również definicje równościowe przez wyliczenie (nieklasyczne). Aby taka definicja była adekwatna, definiens wymienia przedmioty (zjawiska), których zbiór to definiendum.

Przykład: *Naczelną są to: małpy człekokształtne, małpy wąskonose, małpy szerokonose i małpiatki.*

Słownik

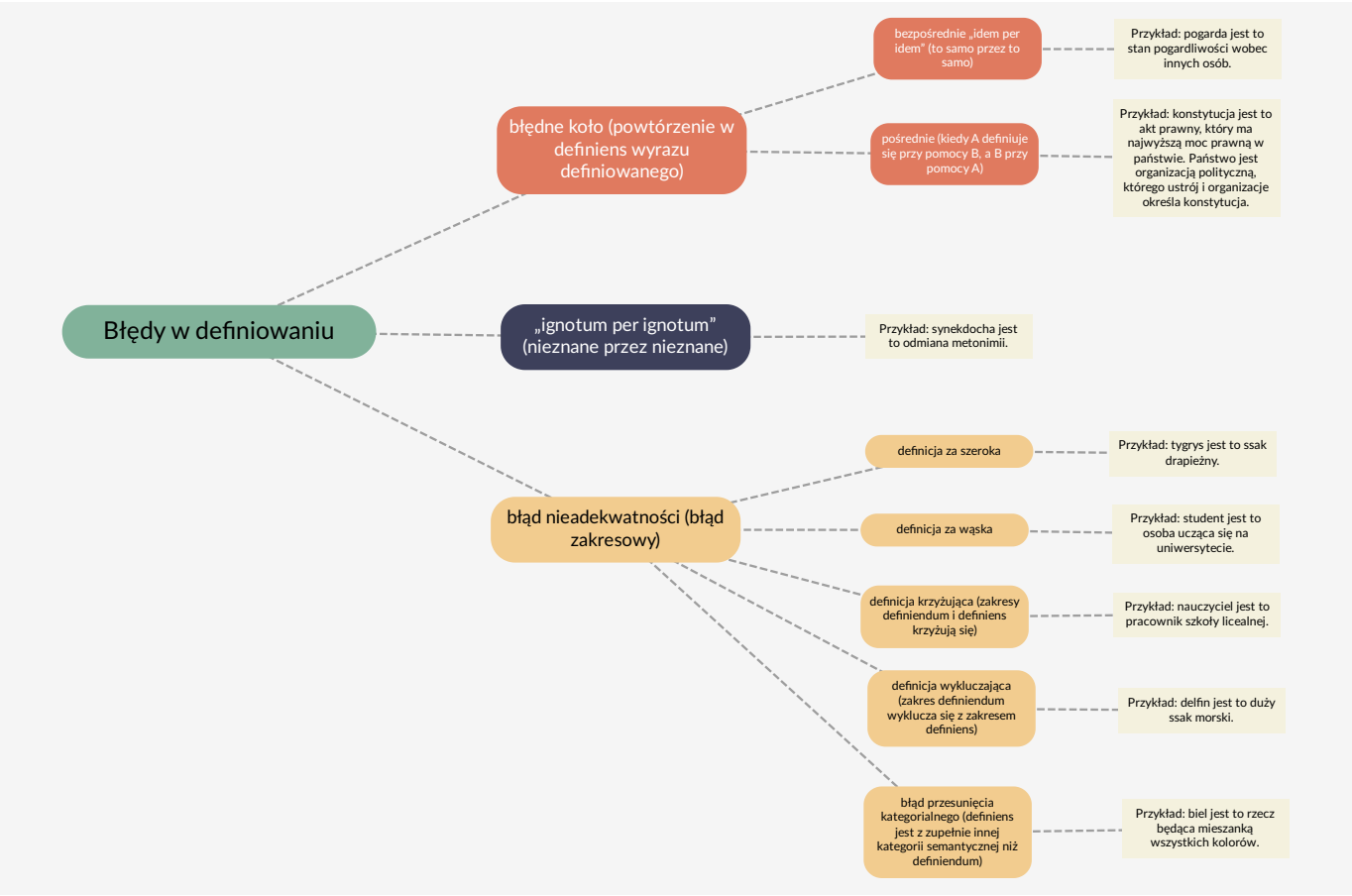
byt

(prasl. *bytъ* — byt) podstawowa, najogólniejsza kategoria filozoficzna, oznaczająca wszystko to, co istnieje, czyli: wszystkie rzeczy w ogóle lub każdą poszczególną rzecz wyróżnioną ze względu na właściwe jej cechy

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższą mapą myśli, a następnie uzupełnij ją o swoje przykłady.

Polecenie 2

Wymyśl treść krótkiej rozmowy, w której rozmówcy popełnią dwa błędy w definiowaniu.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz zdania prawdziwe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Definicje realne dotyczą relacji między znaczeniami.	☐	☐
Istnieją definicje klasyczne finalne.	☐	☐
Przykładem definicji równościowej jest klasyczna definicja przez wyliczenie.	☐	☐
Warunki klasycznej definicji sformułował Arystoteles.	☐	☐
Cechy akcydentalne nie powinny być ujęte w poprawnej definicji.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Połącz wybrane definienda z odpowiednimi definiensami.

Ordynator jest to	lekarz kierujący oddziałem szpitalnym.
Taboret jest to	rodzaj krzesła bez oparcia.
Czyrak jest to	ropne zapalenie okołomieszkowe z wytworzeniem czopa martwiczego.
Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest to	polska państwowa jednostka organizacyjna sektora finansów realizująca zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Ćwiczenie 3

Wpisz właściwe definiendum przy poniższych definiensach.

jest to kopyto osłaniające III lub IV palec ssaków parzystokopytnych.

jest to nakłanianie do uprawiania prostytutki.

jest to pierwszy palec ręki u naczelnych, przeciwstawny czterem pozostałym.

jest to jedno z głównych pojęć filozoficznych, wprowadzone przez Platona.

Przeczytaj fragment z *Logiki praktycznej* Z. Ziemińskiego. Następnie odpowiedz na pytanie: w jakim sensie można uznać rozumność za konstytutywną cechę człowieka?

((Zygmunt Ziemiński

Logika praktyczna

Definicja realna jest to zdanie podające taką charakterystykę pewnego przedmiotu czy też przedmiotów jakiegoś rodzaju, którą tym i tylko tym przedmiotom można przypisać. Przy tym żąda się zwykle, by ta charakterystyka „ujmowała istotę” tych przedmiotów, to jest by była tak dobrana, aby można było na jej podstawie wnioskować o możliwie wszystkich uznawanych za ważne cechach tych przedmiotów. Tak pojmowana definicja ma być najzwięźlejszym ujęciem wiedzy o przedmiotach danego rodzaju. Stwarza to okazję do sporów, czy charakterystyka zawarta w tak pojmowanej definicji wymienia cechy „istotne” czy „nieistotne” dla przedmiotów danego rodzaju. Z tego punktu widzenia uznaje się za wadliwą np. definicję: „Człowiek to istota dwunoga nieopierzona”, albo: „Człowiek to istota zdolna do śmiechu”, bo choć takie cechy ma tylko człowiek, nie uznaje się ich za „ważne” cechy człowieka. Za takie bowiem cechy uznaje się to, że człowiek jest istotą rozumną, istotą zdolną do abstrakcyjnego myślenia, czy istotą umiejącą wytwarzać narzędzia, itp.

Źródło: Zygmunt Ziemiński, *Logika praktyczna*.

Przeczytaj fragment bajki L. Kołakowskiego *Garby*, następnie wskaż dwa zjawiska, których charakterystyka wynika z przyjętych definicji zawierających błędne koło oraz błąd *ignotum per ignotum*.

“ Garby

Kiedy Ajio, kamieniarz pracujący przy budowie dróg, zachorował na garb, zebrało się czterech lekarzy, aby radzić nad jego chorobą. Nie należy wcale przypuszczać, że w Lailonii zawsze tak się zdarzało, że ilekroć jakiś kamieniarz zachorował, zbierało się czterech lekarzy; nie, przeważnie nie zbierał się ani jeden. Tym razem było ich aż czterech nie dlatego, że Ajio zachorował, ani tym bardziej że był kamieniarzem. Po prostu choroba Ajio była dziwna, a lekarze chętnie oglądają dziwne rzeczonym podobnie jak wszyscy ludzie. Dziwność choroby, z kolei, nie polegała na garbie, bo garb nie jest wcale dziwny, ale bardzo zwyczajny. Polega na tym, że nie był to właśnie garb zwyczajny, ale garb-dziwoląg, garb-osobliwość, garb-jaki-tylko-raz-na-sto-osiem-lat-zdarza-się-w-całej-Lailonii-a-może-nawet-rzadziej. Mianowicie, garb, rosnąc i pęczniejąc, zaczął obrastać w różne nadzwyczajne odrośle i rozgałęzienia, które z biegiem czasu jęły się upodabniać do różnych części ciała – rąk, nóg, głowy, szyi, brzucha i pupy. (Był to, trzeba dodać, tak zwany garb kryptogenny; nazwa ta oznacza pewną szczególną własność garbu, polegającą na tym, że lekarze nie mają pojęcia, skąd się wziął).

Źródło: *Garby*, [w:] Leszek Kołakowski, *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych*, Warszawa 1963.

Ćwiczenie 6

Spośród poniższych definicji wskaż te, w których występuje błąd kategorialny.

☐

Oksymoron to styl językowy zbudowany na słowach o przeciwstawnych znaczeniach.

☐

Wdowiec to mężczyzna, któremu umarła żona.

☐

Fobia to stan emocjonalny, którego głównym objawem jest uporczywy lęk przed określonymi sytuacjami, zjawiskami lub przedmiotami.

☐

Opowiadanie to krótki utwór literacki o prostej akcji, najczęściej jednowątkowej fabule, pisany prozą.

☐

Zduństwo to gałąź sztuki zajmująca się budową i naprawą pieców.

Ćwiczenie 7

Uzupełnij definienda w tabelce definiensami z ramki tak, by odpowiednio powstały definicje za szerokie i definicje za wąskie.

Student to, Zapałka to, Lordoza to, osoba ucząca się w przedszkolu, osoba ucząca się na wyższej uczelni, cienki, krótki patyczek zakończony łebkiem z masy zapalającej się przy potarciu, łukowate wygięcie kręgosłupa w stronę brzuszną, łukowate wygięcie kręgosłupa w stronę grzbietową

	DEFINICJE ZA SZEROKIE	DEFINICJE ZA WĄSKIE
Student to		
Zapałka to		
Lordoza to		

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z poniższymi neologizmami, które powstały jako żartobliwe złożenia pochodzące od dwóch innych słów; ich definicje charakteryzują określone zjawiska.

- Mrocznica to ponury jubileusz.
- Żebrat to brat po klęsce finansowej.
- Łkanina to chusteczka do ocierania łez.

Następnie wymyśl analogiczne neologizmy-złożenia, które będą nazywały pewne zjawiska, i sformułuj definicje tych zjawisk. Dobierz zjawiska i neologizmy tak, by powstały definicje klasyczne: naturalna, genetyczna i finalna.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Definicja realna

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

4. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji, problem perswazyjności definicji. Uczeń:

- 1) wymienia wybrane odmiany definicji (definicja klasyczna, definicje nieklasyczne: definicja ostensywna, definicja enumeratywna, definicja kontekstowa) i podaje ich przykłady;
- 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną i wyodrębnia w niej definiendum, łącznik i definiens;
- 3) określa, które z warunków poprawności łamie określona definicja, i usuwa znalezione wady (nieadekwatność, niezrozumiałość definiensa, ignotum per ignotum, błędne koło);
- 4) identyfikuje perswazyjny komponent przykładowych definicji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wskazuje różnicę między definicją realną a nominalną;
- charakteryzuje definicję klasyczną (genetyczną, naturalną i finalną) oraz podaje jej przykłady;
- wskazuje różnicę między definicją równościową wyraźną od definicji wyraźnej przez wyliczenie;
- określa warunki poprawności definicji realnej;
- rozpoznaje błędne definicje.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli;
- burza mózgów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracowali wspólnie z wykorzystaniem metody burzy mózgów (jeśli jest to potrzebne, wyjaśnia jej zasady). Następnie zapisuje na tablicy pytanie związane z tematem lekcji: *Kiedy korzystamy z definicji?* W fazie twórczej uczniowie po kolei zapisują swoje propozycje na tablicy, a potem następuje wspólna weryfikacja pomysłów.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania: *Zapoznaj się z poniższą mapą myśli, a następnie uzupełnij ją o swoje przykłady.* Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 5-7) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: *Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...*

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).
- Arends R. I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1994.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.